

Тема: «Консерватизм як політична ідеологія»

1. Наукові інтерпретації консерватизму

Можна виділити кілька різних інтерпретацій консерватизму:

1) історична інтерпретація, згідно з якою консерватизм розглядається як аристократично-клерикальна реакція на Велику французьку революцію, як намагання зберегти феодальні порядки, як неприйняття ліберальних прагнень; 2) антропологічна інтерпретація. У даному випадку консерватизм розглядається як вічна загальнолюдська позиція з певними ідеями й цінностями. До останніх відносять традиції, стабільність, авторитет, порядок, свободу разом з відповідальністю, скептицизм тощо. Людина розглядається як істота, яка керується у своїх діях інстинктами, почуттями, розумом. Суспільство стоїть вище за окремого індивіда, а права людини випливають з її обов'язків; 3) ситуаційна інтерпретація. Консерватизм розуміється як засіб думки і дій класів та соціальних верств, які намагаються зберегти існуючі порядки.

Слово «консерватизм» спочатку вживалося для визначення характерної політичної чи ідеологічної позиції в XIX ст. У Сполучених Штатах це втілювало поняття про певну точку зору щодо громадських справ. У 20-х роках XIX ст. термін «консерватизм» вживали для змалювання протиставлення принципам та духові революції 1789 р. У Великій Британії в 1835 р. головну опозиційну партію Торі було офіційно перейменовано на Палату консерваторів.

2. Основні цінності консерватизму

Консерватизм сягає корінням у певні політичні вірування про людське буття, суспільство, де існують люди, важливість політичних цінностей. Ось які найважливіші погляди він включає:

- традицію (традиціоналізм);
- людську недосконалість (скептицизм);
- органічне суспільство (органіцизм);
- ієрархію суспільних інститутів та влади (ієрархізм, кратоцизм);

- власність (приватизм).

Традиція і традиціоналізм. Основна ідея консерватизму - захист традицій. Традиція посиляється на цінності, практику й інституції, які існували завжди й особливо передавалися з покоління до покоління. Ліберали, навпаки, впевнені, що соціальні інституції слід оцінювати не за тим, як довго вони існують, а наскільки корисними вони є для індивіда. Якщо ж інституції не виконали своїх функцій, їх слід реформувати або взагалі скасувати. Так, ліберали зазвичай приходили до висновку, що монархія - зайва інституція в сучасному світі, яку слід ліквідувати. Однак консерватори суворо це заперечують і з деяких причин вважають, що традиції й інституції слід ретельно зберегти, оскільки вони пройшли випробування часом.

Більшість консерваторів підтримують традицію без потреби доказів її божественного походження. Наприклад, Берк описував суспільство як співробітництво «мертвих, живих і ненароджених». Британський новеліст і повістяр Дж. К. Честерсон (1874 - 1936) сформулював таку думку: «Традиція означає надання голосу невідомості всіх класів: наших предків. Це демократія мерців. Традиція відмовляється підкоритися пихатій олігархії тих, хто зараз ходить по Землі».

Людська недосконалість (скептицизм). Великою мірою консерватизм є «філософією людської недосконалості» (О. Салліван, 1976). Інші ідеології припускають, що всі людські якості природно є «добрими» або можуть стати такими за покращення суспільних обставин. У своїх найбільш екстремальних проявах такі думки є утопічними й розглядають досконалість людства в ідеальному суспільстві. Консерватори ж відхиляють ці, в кращому випадку, ідеалістичні мрії й беруть натомість за основу своєї теорії доктрину про недосконалість людської природи й неможливість удосконалити її. Розуміння людської недосконалості досить багатогранне. По-перше, людина вважається створінням психологічно обмеженим і залежним. На думку консерваторів, люди бояться ізоляції та нестабільності. Психологічно вони прямують до безпечного й знайомого і, що головне, шукають захисту в розумінні «свого місця». Таке змалювання людської природи помітно відрізняється від образу

самовпевненого, ініціативного та «конче практичного» створіння з ранньої ліберальної доктрини. Віра в жагу індивідів до захисту й належності призвела консерваторів до надання особливої уваги важливості суспільного ладу, спричинила підозру до привабливості свободи. Порядок означає стабільність і передбачуваність життя, захищає мінливий світ. З іншого боку, свобода надає індивідам вибір і може управляти змінами й мінливістю. Думки консерваторів часто перекликалися з поглядами Томаса Гоббса щодо готовності пожертвувати свободою заради суспільного порядку.

Органічне суспільство (органіцизм). Консервативні погляди на суспільство значно відрізняються від поглядів лібералів та інших політичних ідеологій. Ліберали вважають, що суспільство постає з вчинків індивідів, кожен намагається задовольнити власні потреби. «Договірні» соціальні групи та асоціації стають добровільними. Ліберальні консерватори, включаючи неоконсерваторів, яких приваблюють ідеї вільного ринку, дещо симпатизують цій концепції. Маргарет Тетчер, перефразувавши Єремію Бентама, проголошувала, що «суспільства не існує, є лише індивіди та їхні сім'ї».

Ієрархія суспільних інститутів та влади (ієрархізм, кратоцизм). Консерватори традиційно вважали, що суспільство є природно ієрархічним, і йому притаманні встановленні соціальні градації. Соціальна рівність, таким чином, заперечується як небажана та недосяжна; влада, статус та майно завжди розподіляються нерівномірно. Консерватори згодні з лібералами щодо припущення природної нерівності між індивідами: хтось народжується талановитим та вмілим, у чому відмовлено іншому. Тим не менше, лібералів це виводить на віру в меритократію, за якої індивіди зазнають злетів та падінь відповідно до їх можливості та бажання працювати. Зазвичай консерватори вважали, що нерівність сягає корінням значно глибше. Нерівність є невід'ємною частиною органічного суспільства, а не лише та виключно наслідком індивідуальних розбіжностей. До демократичні консерватори на зразок Берка були в цьому розумінні здатні прийняти ідею «природної аристократії». Так само як мозок, серце та печінка виконують різні функції в тілі, різні класи та групи мають кожен своє специфічне значення. Мають

існувати лідери та прихильники; мають бути керівники та підлеглі; мають бути ті, хто ходить на роботу, і ті, хто виховує дітей удома. Отже, справжня рівність - вигадка; насправді є природна нерівність багатства та соціальної позиції, яка пояснюється відповідною нерівністю суспільної відповідальності. Клас працівників може не мати таких самих умов життя, як їхні керівники, але, з іншого боку, вони не мають засобів для життя та безпеки багатьох інших людей. Ієрархія та органіцизм, більше того, додали до традиційного консерватизму очевидну тенденцію до батьківського піклування.

Власність (приватизм). Консервативний ідеал власності має аграрний, селянський і певною мірою феодальний зміст. Власність для консерватора є предметом турботи і навіть культу, а не права утримання і розпорядження. Володіння нею (власністю) пов'язується насамперед з обов'язками.

У відповідності із консервативними канонами держава повинна захищати і оберігати власність. Цим самим державний апарат отримує право визначати і стягувати податки для досягнення соціальних цілей, установа яких перебуває в руках державного апарату. Ці кошти потрібні для внутрішньої і зовнішньої охорони, освіти, охорони здоров'я, довкілля тощо.

Власність зміцнює сім'ю. Вона збільшує її самостійність і пов'язує різні покоління завдяки інституту спадкоємства. Сім'я - це найбільш природне соціальне утворення. Консерватори дуже обережно і з великим занепокоєнням ставляться до зростання розлучень і занепаду традиційних функцій сім'ї. Вона повинна стабілізувати суспільство.

3. Похідні цінності консерватизму

У цілому консерватори виходять із повного пріоритету суспільства над людиною. З цього приводу зазначав Е. Берк, що «люди проходять як тіні, але вічним є спільне благо». Вони вважають, що свобода людини визначається її обов'язками перед суспільством, можливістю пристосуватися до його вимог. Натомість політичні проблеми вони розглядають як релігійні і моральні. А головним і визначальним у питанні змін і перетворень вони вбачали в духовному удосконаленні людини, яка нерозривно пов'язана з її здатністю підтримувати цінності сім'ї, церкви і моральності. Збереження минулого в

сучасному, як вони вважають, сприятиме подоланню суспільного напруження, а тому воно повинно розглядатися як моральний борг перед майбутнім поколінням.

На основі фундаментальних підходів сформувалися і зміцніли характерні для консервативної ідеології політичні орієнтири, зокрема: відношення до конституції як прояву вищих принципів, які втілюють неписане божественне право і можуть довільно змінюватися людиною; переконаність у необхідності пріоритету закону і обов'язковості моральних засад у діяльності суду: розуміння громадянської законслухності як форми індивідуальної свободи і т. д.

Разом з вищесказаним, поряд з основними засадничими принципами консерватизму як ідеології, існують соціальні і політичні інституції: церква і релігія, нація, право, конституція, рівність і демократія, які історично так чи інакше пов'язані з консерватизмом і впливають на формування різних форм консерватизму як політичної течії.

Свобода, рівність і демократія. Для консерваторів жоден політичний ідеал і цінність не є головним по відношенню до інших. Хоча безпеці приписується певний пріоритет, а його досягнення стає головним завданням влади.

Консерватизм не цікавиться свободою взагалі, тобто абстрактним поняттям свободи. Значно більшою цінністю для нього є традиційна, усталена свобода. Консерватор вільний від авторитаризму, абсолютної влади.

Консерватори не ототожнюють рівність із справедливістю. Вони тверезо враховують існуючі відмінності і нерівність людей. Тому консерватизм надає перевагу процедурній справедливості, яка полягає в безпристрасному та суровому дотриманні і застосуванні законів.

Поняття свободи (права людини) належать до ключових при розгляді будь-якої політичної ідеології. Лібералізм трактував свободу як явище економічної сфери, що полягає у звільненні індивіда від середньовічної залежності від держави та цехів. Політично свобода розумілася як право особистості чинити згідно з власною волею і насамперед користуватися

невідчужуваними правами людини. Ця концепція накладала обмеження лише в тому випадку, коли відбувалося втручання у сферу свободи іншого індивіда. Логічним доповненням цієї концепції свободи була рівність.

Свою концепцію свободи консерватори розвинули в руслі відновлення авторитету інститутів державної влади як гаранта свободи. Влада, на їхню думку, є передумовою всіх свобод; суспільство не може існувати без контролю влади над бажаннями та апетитами (Берк). Подібну думку висловлював і В.Липинський - один з перших найгрунтовніших та послідовних критиків вітчизняного лібералізму й соціал-демократизму: «... свобода без гарантій авторитету - це пустий звук без ніякої вартості».

Отже, розуміння рівності тісно пов'язано в консерватизмі з такими цінностями, як свобода і порядок (стабільність). Не абсолютизуючи свободи, на відміну від лібералів, консерватори завжди запитують, як людина орієнтується в розширеному просторі свободи. Свобода тільки тоді може стати джерелом добробуту і порядку, коли людина здатна до внутрішнього самоконтролю. Чим нижчий ступінь цього самоконтролю, тим більшою стає важливість зовнішніх обмежень, зокрема правових. Це розуміння свободи скоріше «позитивної, ніж «негативної», зазнавало та зазнає критики з боку лібералів (у певних моментах цілком виправданої). Отже, співвідношення між свободою і порядком у консерватизмі утворює динамічну рівновагу.

Релігія і церква. В переважній більшості мислителів консервативної думки релігія займає один із «стовпів держави» у своєму прагненні до соціального порядку і стабільності. Не менш консервативні мислителі підтримують і офіційну церкву, розглядаючи її як необхідний аспект держави і навіть тотожній «політичному організму».

Бажання законності і свободи безперечно пов'язані з питаннями моралі. З цього приводу Є. Берк зауважував, що «освячення держави через державне релігійне установлення необхідне також для того, щоб вселити здоровий трепет шанобливості її вільним громадянам, адже їм для забезпечення своєї власної свободи треба мати над собою визначену частку влади».

Право і конституція. Згідно з консервативними канонами, право - це та частина звичаїв, яка набула політичного авторитету. Комплекс існуючих прав і законів є результатом тривалого і повільного удосконалення. А тому цей комплекс має безумовний пріоритет над будь-якими рішеннями одноосібного правителя або невеликої групи людей. Крім того, постійність прав і законів гарантується тим, що вони стають природними для тієї чи іншої групи людей. Загалом право стоїть вище від будь-якого свавілля. Закон повинен завжди стояти вище від влади.

Конституція - це закон, який визначає спосіб встановлення інших законів. А тому темпи змін конституції повинні бути найповільніші. Але це також залежить від традицій країни.

4. Різноманітність форм консерватизму

Оскільки навколишній світ надзвичайно динамічний і піддається постійним змінам, консерватизм не може відкидати всі без винятку зміни. Показано, що починаючи з другої половини XIX ст., все XX ст. і початок XXI консерватизм пристосовується до соціально-економічних і суспільно-політичних змін, поступово приймали і приймають окремі найважливіші ідейні принципи, які колись заперечувалися або відкидалися. Серед них такі, як вільні ринкові відносини, конституціоналізм, система представництва і виборних органів влади, парламентаризм, політичний і ідеологічний плюралізм і т. д. При всій своїй прихильності до релігійної віри більшість консерваторів після Другої світової війни прийняли раціоналізм і технократизм. Прийняли вони також кейнсіанські і усі форми державного регулювання економіки, соціальних реформ держави, добробут і благоденство і т. д.

Авторитарний консерватизм. Сучасні консерватори показували своє позитивне ставлення до демократичних та особливо до ліберально-демократичних принципів, у той час як консервативні традиції є прихильниками поваги до авторитарного правління, особливо в континентальній Європі. За часів Французької революції засновником і головним захисником авторитарного правління був французький політичний мислитель Жозеф де Местр (1753-1821). Де Местр суворо критикував

Французьку революцію, але, на відміну від Берка, бажав відновити абсолютну владу як спадкову монархію. Він був реакціонером, абсолютно неготовим сприйняти будь-яке реформування «старого режиму», який було скинуто в 1789 р. Його політична філософія ґрунтувалася на старанні та повному підпорядкуванні «господарю». У своїй праці «Про Папу» (1817) де Местр пішов далі та заявив, що понад земними монархіями має стояти верховна духовна влада, яку уособлює папа. Де Местр був глибоко переконаним, що суспільство є органічним і розпадеться та загине, якщо не об'єднається під принципом «трону та віктаря». Тобто його основним переконанням було збереження порядку, який, власне, може гарантувати людям безпеку та захист. Революція чи навіть реформа ослабить ланки, які поєднують людей, та призведе до падіння в хаос та гніт. Навіть найжорстокішому тирану слід коритися, оскільки, раз поставивши під сумнів усталені принципи влади, результатом будуть непомірні страждання.

Авторитаризм являє собою віру чи практику управління «згори», за якої влада здійснюється над населенням без його згоди. Тим не менш, авторитаризм відрізняється від просто влади. Остання ґрунтується на легітимності, тобто походить «знизу». Авторитарні ж мислителі, як правило, вірять у мудрість поставлених лідерів чи в те, що суспільний порядок можливо досягнути лише через безкомпромісну покірність. Але авторитаризм не ототожнюють з тоталітаризмом. Практика управління «згори», яка асоціюється з монархічним абсолютизмом, традиційною диктатурою та всіма формами воєнного правління, стосується репресій опозиції та придушення свободи більше, ніж радикальніша мета знищення різниці між державою та громадянським суспільством. Ніде авторитаризм так не закріпився, як у Росії, де цар Микола I (1825-1855) проголосив принципи «ортодоксії, автократії та націоналізму», які йшли врозріз із цінностями, що надихнули Французьку революцію: «Свобода, рівність, братерство». Наступники Миколи I вперто відмовлялися дозволити стримати свою владу конституціями чи еволюцією парламентарних інститутів. У Німеччині конституційне правління все ж розвинулося, але імперський канцлер

1871-1890 Бісмарк переконував, що це лише омана. Щодо інших держав, то авторитаризм залишався міцним у католицьких країнах.

Патерналістичний консерватизм. Як уже зазначалося, цінності що консерватори цінують більше всього, -традиція, порядок, влада, майно і т. д. - будуть надійними, тільки якщо політика буде розроблена у світлі практичних обставин і досвіду. Така позиція рідко буде виправдовувати демократичну чи радикальну зміну, але приймає розсудливу готовність «змінитися для того, щоб зберегтися». Прагматично налаштовані консерватори не підтримують ні індивіда, ні державу в принципі, але готові підтримати або, частіше, рекомендувати імпульс між цими двома, залежно від того, «що діє». Практично імпульс перетворення в консерватизмі був також тісно пов'язаний з виживанням неофеодальних патерналістських цінностей у XIX і XX ст. Існує дві головні традиції патерналістського консерватизму: національного і християнсько-демократична.

Національний консерватизм. Цей вид консерватизму найбільш прослідковується у Бенджаміна Дізраелі (1804 - 1881), який був британським прем'єр-міністром у 1868 і 1874-1880 рр. Дізраелі розробив свою політичну філософію в двох романах - «Сібіл» (1845) і «Коненгсбі» (1844), що були написані до того, як він прийняв міністерські обов'язки. Ці романи підкреслили принцип соціального зобов'язання на абсолютному контрасті критичного індивідуалізму, який тоді домінував у межах політичних кіл. Дізраель писав на тлі зростаючої індустріалізації, економічної нерівності і революційних подій у континентальній Європі. Він пробував привернути увагу до небезпеки для Великобританії, розділеної на «дві нації: Багаті і Бідні». У кращій консервативній традиції, аргумент Дізраелі ґрунтувався на комбінації розсудливості і принципу.

Ідеї Дізраелі мали значний вплив на консерватизм і зробили свій внесок у радикальну і перетворюючу традицію. До цих пір до них ще звертаються як до прагматичних інстинктів консерваторів, так і до їхнього змісту соціального обов'язку. У Великобританії ці ідеї називають «однаціональним консерватизмом», прихильники якого іноді розглядають себе як «Торі», щоб

відзначити їхню приналежність до індустріальних, ієрархічних і батьківських цінностей. Вони використовувались консерваторами у XVIII ст. у парламенті Великобританії, щоб віднести себе до парламентської фракції, що (на противагу лібералам) підтримувала монархічну владу й Англіканську церкву, і представляла дворянство, що володіло землею.

Лібертаріанський консерватизм. Хоча консерватизм спирається в основному на доіндустріальні ідеї типу органічності, ієрархії і зобов'язання, він перебуває також під великим впливом ліберальних ідей, особливо класичних ліберальних ідей.

Це особливо видно в кінці XX ст., коли певною мірою розвиває консервативні ідеї в руслі класичного лібералізму. Ліберальні доктрини, особливо ті, що ґрунтуються на пріоритетах вільного ринку, розвиваються консерваторами з кінця XVIII ст. і спрямовуються для формування конкуруючої традиції консервативному патерналізму.

Ці ідеї є лібертаріанськими в тому, що вони відстоюють найбільше економічну волю і найменше -можливості урядового регулювання соціального життя. Лібертаріанські консерватори просто не перетворюють економіку в лібералізм, але вважають, що ліберальна економіка сумісна з більш традиційною, консервативною соціальною філософією, ґрунтується на таких цінностях, як влада і зобов'язання. Це очевидно в праці Едмунда Берка, засновника традиційного консерватизму і зятого прихильника ліберальної економіки Адама Сміта.

Лібертаріанський консерватизм - це комплекс не тільки економічних, а й соціально-філософських, ідейно-політичних, морально-етичних ідей, концепцій, установок та орієнтацій. В його основі лежить ідея, згідно з якою людина як одноосібний господар свого життя має право ставитися до нього як завгодно до тих пір, поки він не застосовує насильство до життя іншої людини. Розглядаючи суспільство як простий механізм, який складається із автономних індивідів, лібертаріанці вважають досконалим лише атомістичне суспільство, яке протистоїть державі як антиподу. З питань державно-політичної системи, співвідношення економічних і політичних аспектів,

взаємовідносин окремих індивідів, держави і суспільства лібертаріанці -праві радикали, які займають позицію правіше не тільки від лібералів, а й класичного консервативного табору. Вони прагнуть до зміни основ сучасного капіталізму і відновлення принципів індивідуалізму, вільних ринкових відносин, вільної конкуренції в чистому вигляді.

5. Неоконсерватизм

Неоконсервативні ідеї були продуктом різних історичних факторів. Зокрема, і ценайважливіше, «тривалий бум» післявоєнного періоду закінчився на початку 1970-х стагнацією, зростанням, безробіттям, різким зростанням інфляційних процесів, які економісти називають «стагфляцією». Під зростаючим тиском політичного права і з метою забезпечення стійкого економічного зростання і підтримки соціальної єдності виникло кейнсіанське керування попиту. На думку неоконсерваторів, впливали також соціальні фактори, особливого поширення ліберальної соціальної філософії. Вони боялися, що це призведе до подвійного зла дозволу і широко розповсюдженої залежності добробуту. Вони також вважали, що лиха в суспільстві були значною мірою пов'язані з поширенням правової культури, в якій громадяни мали певні зростання зобов'язань, але при цьому знижувалася їхня відповідальність. Нарешті, міжнародні фактори, які допомагали формувати і підсилювати націоналістичні почуття, що підтримувалися політичною владою владик. Американські нові праві були стривожені зростаючими збройними силами Радянського Союзу і збитком, нанесеним національному престижу подіями у В'єтнамі й Ірані. У Великобританії турбувалися про втрату великого впливу і погрози національному суверенітету, що був запропонований, особливо протягом 1980-х, європейською інтеграцією.

Ліберальні аспекти поглядів неоконсерватизму походять від класичного, а не сучасного лібералізму, і особливо від неолібералізму. Ліберальний неоконсерватизм є антистатичним. Держава розцінена як царство примусу і несвободи: колективізм обмежує індивідуальну ініціативу і виношує почуття власної гідності. Уряд, незмінно має руйнівний вплив на людські справи. Замість цього віра переноситься на людину і ринок. Людей треба спонукати

бути упевненими в собі і робити раціональні вибори в їхніх власних інтересах. Ринок поважається як механізм, через який сума індивідуальних виборів приведе до прогресу і загальної вигоди. Ліберальний неоконсерватизм спробував також установити перевагу лібертаріанських ідей над патерналістичними в межах консервативної ідеології.

Домінуюча тема в межах цієї антистатичної доктрини -ідеологічне спрямування до вільного ринку. Неоконсерватизм відродив класичну економіку Сміта і Рікардо, оскільки він був представлений у працях сучасних політичних економістів, таких як Фрідріх фон Хайєк і Мілтон Фрідман. Ідеї вільного ринку, що були залишені на користь кейнсіанізму, протягом початку ХХ ст. відновилися в останній третині 70-х років ХХ ст., Уряди випробували зростаючі труднощі, домагаючись економічної стабільності і витримали зростання. Хайєк і Фрідман, наприклад, кинули виклик самій ідеї «регульованої», чи «планової», економіки. Вони вказали на неефективність центрально-планової економіки Радянського Союзу і Східної Європи, стверджуючи, що розподіл засобів у складній, індустріалізованій економіці був просто занадто важким для будь-якого набору державних бюрократів, щоб бути успішно досягнутим. Неминучими результатами колективізації були недостачі товарів першої необхідності і потреби стояти в черзі за необхідними потребами життя. Достоїнство ринку, з іншого боку, в тому, що він діє як центральна нервова система економіки, регулюючи постачання товарів і послуг із запитом на них. Він розподіляє засоби для їх найвигіднішого використання й у такий спосіб гарантує, що нестатки споживача будуть задоволені. У світлі відродження безробіття й інфляції в 1970-х роках, Хайєк і Фрідман стверджували, що причиною економічних проблем незмінно був уряд, а не засоби.

Неоконсерватизм також заперечував проти самої ідеї щодо змішаної економіки і державної власності. Після війни багато західних держав націоналізували свої основні галузі промисловості, щоб полегшити керування їхніми економічними системами. Це створило економічні системи, що були сумішшю належного державі «суспільного сектора» та індивідуально належного «приватного сектору» промисловості. Неоконсерватизм приступив

до зміни цієї тенденції. Почавши при Тетчер у Великобританії в 1980-х, а пізніше поширюючись по багатьох інших західних державах, і найбільше наполегливо переслідувана в посткомуністичних державах у 1990-х роках, політика приватизації ефективно демонтувала обидві змішані економіки і колективізувала економічні системи, передаючи промисловість від суспільного до приватного володіння. Націоналізовану промисловість критикували як невід'ємно неефективну, тому що, на відміну від приватних фірм і промисловості, вона не стимулюється прибутком. Витрата і неефективність у суспільному секторі можуть бути допустимі, стверджує неоконсерватизм, тому що платник податків буде завжди одержувати рахунок.

6. Консерватизм у XXI столітті

В XX ст. консерватизм визначав себе через антипатію до держконтролю, що звичайно асоціюється з удосконаленням соціалізму. Дійсно це, можливо, було реальною причиною появи неоконсервативних ідей і цінностей. Однак, якщо консерватизм став центром критичного аналізу центрального планування й економічного керування, яку роль він буде мати, як тільки вони зникнуть? Іншими словами, як консерватизм може залишитися доречним у постсоціалістичному періоді? Подальші проблеми породжуються з довгострокової економічної життєздатності філософії вільного ринку. Віра у вільний ринок була історично і культурно обмежена. Ентузіазм до нерегульованого капіталізму був значною мірою англо-американським явищем, що досягло максимуму протягом XIX ст. у співробітництві з класичним лібералізмом і було відновлено наприкінці XX ст. у формі неоконсерватизму. «Повернення держави до колишнього рівня» в економічному житті може загострити стимули, підсилити конкуренцію і просунути підприємництво, але рано чи пізно недоліки стають очевидними, особливо короткостроковість, низькі інвестиції, розширюючи нерівність і соціальне виключення. Так само, як ліберали в кінцевому рахунку визнали, що вільний ринок -економічний тупик, консерваторам у XXI ст., імовірно, доведеться вивчити той самий урок. Тривала віра США в ринкову економіку може, у цьому змісті, просто бути прикладом американського винятку.

Більше того, консерватизм має, в кращому випадку, подвійні відносини з постмодернізмом. З одного боку, проект освіти є більше, ніж відгомін традиційного консервативного скептицизму в постмодерністському відхиленні. Традиційний консерватизм і постмодернізм дотримуються тієї думки, що правда є неповною і локальною. Крім того, як стверджував Падденс, у міру збільшення ризику і невизначеності привабливість «філософського консерватизму», розглянута як філософія захисту, збереження і солідарності, стає більшою. З іншого боку, поява пізнього модерну чи постмодерну загрожує підірвати саме основне в традиційному чи органічному консерватизмі. Суперечності сучасного суспільства збільшуються, протистоять людям, у яких є більш широкі альтернативи і можливості, і роблять усе, щоб ще менше захистити «установлені» цінності чи «загальну» культуру. Глобалізація культури також робить свій внесок у цей процес «детрадиціоналізації», підсилюючи соціальний потік і розчиняючи будь-який зміст національної ідентичності. Дійсно, можна стверджувати, що консерватизм, у формі ліберального неоконсерватизму, в цьому змісті зробив свій внесок у скасування консерватизму. Неоліберальна утопія, зрештою, суспільство, що є строго індивідуалістичним і нескінченно динамічним.

Однак, незважаючи на політичні й економічні недоліки неолібералістського вільного ринку, консерватори можуть з'ясувати, що значно важче знищити неоконсервативні ідеї, ніж спочатку прийняти їх. У той час як прийняття неоконсервативних принципів, можливо, було, власне кажучи, прагматичною відповіддю на зниження консервативних виборів і політичного добробуту, вони, заради принципу, принесли із собою чітко неконсервативну пристрасть і заразили консерватизм вірусом ідеологічного переконання. З цим неминуче прибуває велика інтелектуальна твердість. Консерватори, іншими словами, не можуть більше «подорожувати з легкістю» в ідеологічних умовах. Небезпека полягає в тому, що, оскільки минулий консерватизм зіштовхнувся з невеликим внутрішнім опором, намагаючись оновити себе як життєздатний ідеологічний проект, це, можливо, не має місця в майбутньому.

Основна література:

1. Воловик В. І. Політична філософія : навч. посіб. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 182 с.
2. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість : Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. 2-е вид. Київ : Знання України, 2005. 580 с.
3. Кирилюк Ф. М. Філософія політичної ідеології : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 520 с.

Додаткова:

1. Бабаєв В. М. Соціальне пізнання і логіка управління : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. 182 с.
2. Воловик В. І. Ідеологія державотворення як фактор поступального розвитку України. Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : зб. доповідей щорічних Всеукраїнських громадських слухань, 24-25 вересня 2009 р., Одеса / ред. кол. : Т. В. Мотренко (голов. ред.) та ін. ; Головне управління державної служби України ; Одеська обласна державна адміністрація та ін. Одеса : Юридична література, 2009. С. 75-79.